

Jaume Gascon, el pescallunes il·lustrat

Text: Xevi Planas

Periodista, traductor jurat i home de món que ha trencat el pronòstic del metge del seu poble que el condemnava a un destí tràgic, Jaume Gascon és un pescallunes il·lustrat. Nascut fa 92 anys a Sant Feliu de Pallerols, Jaume Gascon va viure de prop a Berlín l'apogeu del nazisme i ha tingut l'oportunitat de tractar algunes de les grans personalitats catalanes d'aquest segle, com Francesc Macià, Josep Pla i Eugeni Xammar.

Fotos: Josep Maria Oliveras

Diuen que vostè ha tingut set vides, com els gats...

— Set o vuit...

Quan jo era petit, em vaig morir. Hi va haver una passa a Sant Feliu de Pallerols i va morir molta mainada. El metge del poble va visitar-me i va dir que jo era mort. La mare es va posar a plorar i el pare va anar a encarregar la caixa per enterrar-me. Una veïna que em va veure no les tenia totes que jo fos mort i va insistir als meus pares perquè em portessin al metge de les Planes. M'hi van dur a coll per un camí de cabres. El metge de les Planes va creure que si el metge de Sant Feliu assegurava que jo era mort volia dir que no hi havia res a fer. No

ens va cobrar la visita. Vam tornar cap a casa i pel camí la meva mare es va ensopegar. Jo vaig caure com una pilota i vaig tornar en mi. Vaig arribar a casa ressuscitat. La caixa havia costat tres pessetes, però la van vendre aquella mateixa nit a meitat de preu a un veí al qual se li havia mort el fill de debò. Aquesta va ser la primera vegada que em vaig morir. Tenia tres o quatre mesos.

— I la segona?

— El 1918, hi va haver una passa de grip terrible, que va matar molta gent. Jo també vaig patir-la. No parava de treure sang. Cada vegada estava més greu. Un parent que havia acabat feia poc la carrera de metge em va receptar diversos medicaments, però jo no reaccionava. Al final, ja no sabia què més recomanar-me i em va posar a les mans un exemplar de *Don Jaume el Conquistador*. L'anàvem llegint i ens fèiem uns farts de riure que les parets tremolaven. De seguida em vaig recuperar. En Pitarra em va salvar i per això em vaig llegir totes les seves obres.

— Encara va tornar a néixer alguna altra vegada?

— Sí, un parell de vegades més. Un dia jo estava dormint a casa d'un parent de les Planes i es va calar foc a la casa. Ja

Jaume Gascon i Rodà va néixer a Sant Feliu de Pallerols (la Garrotxa) el 30 de desembre del 1904. Va cursar estudis elementals al seu poble natal, a Olot i a Vic. A Alemanya, es va diplomar en llengua alemanya a la Universitat de Berlín, on va viure del 1935 al 1937, després d'haver estat uns anys a París i haver viatjat també a Anglaterra.

Instal·lat definitivament a Girona el 1940, va dur a terme una intensa activitat com a traductor i professor d'alemany, francès i anglès. Entre altres alumnes, va tenir com a deixeble Cruz Martínez Esteruelas, que va treballar d'advocat de l'Estat a la delegació d'Hisenda de Girona abans de ser ministre franquista.

A la meitat de la dècada dels 50, Jaume Gascon va començar a traduir de l'alemany llibres que es van publicar a l'editorial Destino, per a la qual va traduir a l'espanyol *Energía liberada* (d'Anton Zischka), *El misterio de los hititas* (de C.W. Ceram), *Pirámides, esfinges y faraones* (de Kurt Lange), *Los dioses de la Prehistoria* (de Johannes Maringer), *La leyenda de los dioses blancos* (de Pierre Honoré), *El primer americano* (de C.W. Ceram), *Los fenicios* (de Gerhard Herm) i *El libro de la Edad de Piedra*, de Pierre Honoré.

ens estàvem asfixiant, però per sort una dona del poble se'n va adonar i ens va salvar. L'última vegada que vaig tornar a néixer va ser quan em va detenir la Gestapo a Alemanya. Jo ja em temia el pitjor, perquè em van fer creure que em durien a Espanya i que m'afusellarien. Finalment, dos falangistes espanyols em van dur a la presó de la Corunya, on vaig estar tancat dos anys i mig, però vaig salvar la pell.

— *¿Va viure una infantesa feliç?*

— No em puc queixar. No vaig començar a enraonar i a caminar fins pràcticament als quatre anys. El metge al qual vaig fer quedar malament quan vaig ressuscitar em va tornar a visitar quan jo tenia quatre anys. Va avisar als meus pares que jo no seria mut, però que no parlaria mai com l'altra gent. Va acabar tenint raó: al meu poble ningú no parlava l'alemany, l'anglès i el francès com jo. També els va pronosticar que no no caminaria mai gaire bé i que, en tot cas, no aniria gaire lluny. He estat arreu del món: de Rússia a l'Àfrica del Sud, d'Europa a Àsia... Tenint en compte el futur que m'havia dibuixat el metge, doncs, no em puc queixar.

— *Fins quan va viure a Sant Feliu de Pallerols?*

— Fins als set anys. El pare era ferroviari. Treballava per a la companyia del tren d'Olot, que de fet quan jo vaig néixer encara no arribava a Olot, sinó que acabava el seu trajecte a Sant Feliu. Posteriorment, ja va arribar a Olot i el meu pare va haver de traslladar-s'hi a treballar. Vam anar a viure a

“

Quan era petit,
hi va haver una passa
a Sant Feliu de Pallerols
i el metge del poble
va dir
que jo era mort.

”

Olot quan jo tenia set anys. A Sant Feliu, no hi havia electricitat a casa. Als carrers, no hi havia ningú de nit, perquè a cada racó s'hi amagava una bruixa. Com que no teníem diners, la mainada anàvem a robar fruita als camps, encara que les pageses ens disparaven tirs de sal. Cada any una meva tia em donava deu cèntims per la festa major i això ja era una fortuna. Al col·legi, els llibres eren en castellà i no entenia absolutament res del que deien, tot i que me'ls aprenia de memòria. Només ens ensenyaven la història de Castella i Lleó, com si aquí no en tinguéssim, de castells i lleons.

— *Era molt trapella de petit?*

— Tota la mainada ho érem, de trapelles. No teníem jocs i havíem d'entretenir-nos com podíem. Quan vivíem a

Olot, jo anava a col·legi als Escolapis. Com que hi feia d'escolà, em pagaven dues pessetes i mitja al mes i d'aquesta manera la matrícula em sortia més barata. Amb un amic, em van enganxar menjant hòsties i ens van expulsar.

— *No va arribar a estudiar cap carrera?*

— No. Després de passar pels Escolapis d'Olot, vaig estar un temps amb els Maristes de Vic. Als setze anys, vaig començar a treballar al despatx de Barcelona del meu cosí metge que em va salvar la vida llegint-me Pitarra. Quan vaig entrar en quinta, em van declarar inútil temporal, perquè el cor no em funcionava prou bé. Vaig aprofitar-ho per anar-me'n a fer la verema a prop de Lió, on també vaig estar un any treballant de mosso en una botiga de llegums. Llavors

“

A l'escola
només ens ensenyaven
la història de Castella i Lleó,
com si aquí
no en tinguéssim,
de castells i lleons.

”

em van fer una altra revisió mèdica i ja em van trobar bé del cor. Em va tocar embarcar-me cap a Ceuta, on vaig estar molt bé, ja que vaig tenir la sort que gràcies al metge militar em van tractar d'una manera privilegiada, perquè jo li traduïa les cartes que li enviava una amiga francesa. Em van fer una altra revisió més tard i em van tornar a donar per inútil. Vaig poder tornar a casa. Però només hi vaig estar quinze dies, perquè vaig decidir anar-me'n a París. Era el 1928. Vaig entrar a treballar en un banc de l'avinguda de l'Òpera.

— *A París va començar a escriure a la premsa barcelonina?*

— Quan vivia a Olot, col·laborava en diferents publicacions, com *El deber*, *La Revista d'Olot* i una que vam fundar que es deia *Esplais literaris*. La vam crear seguint la iniciativa de Josep Maria Folch i Torres, que llavors organitzava grups de joves que cada setmana tenien l'obligació de fer un acte d'amor a Déu i un acte d'amor a la pàtria. A Barcelona, vaig començar a escriure contes per a *Patufet*, *L'Esquetlla de la Torratxa*, *Borinot* i altres revistes. Estant a París, però, vaig fer de corresponsal del setmanari *L'Opinió*, del qual vaig ser un dels fundadors. A París, a través d'en Met Miravittles, vaig entrar en contacte amb la colònia catalana de la ciutat, que va fundar la Casa de Catalunya, de la qual em van fer membre de la junta. Un dia m'hi van presentar l'Adi Enberg dient-me que era l'esposa d'en Josep Pla, sense que ella ho desmentís. A París, vaig tenir molta re-

Per a Edicions 62, recomanat pel seu amic Jordi Carbonell, va traduir al català *El coneixement del món físic*, de Max Planck.

Periodista autodidacte, ha col·laborat a *L'Opinió*, *La Publicitat*, *La Rambla*, *Destino*, *Patufet*, *L'Esquetlla de la Torratxa*, *Presència* i *Diari de Girona*, entre altres publicacions. Per encàrrec del director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, Josep Benet, ha redactat el llibre *Memòries d'un periodista català*, que es manté inèdit.

Tot i que només hi va parlar quatre o cinc vegades, Josep Pla, que el cita en un dels seus llibres (com també ho va fer Eugeni Xammar en les seves memòries), sentia un gran afecte per Jaume Gascon. Li va regalar les seva obra completa, amb una dedicatòria que diu: «Al meu amic Gascon, una de les persones més cultivades que he conegut, amic recordat —de l'època de Berlín—, amb el més gran afecte i agraïment.» Pla i Gascon, però, mai no van coincidir a Berlín.

Segons l'editor Josep Vergés, Jaume Gascon era una de les persones de Catalunya que Josep Pla més estimava. «Li devia caure en gràcia. Val més caure en gràcia que d'un cinquè pis. Va bé viure!», comenta Jaume Gascon.

“

A París
vaig convidar a sopar
Ramon Franco,
que hi acabava d'arribar
sense ni un duro.

”

lació amb els catalans que hi vivien: en Pere Guilanyà, en Pau Planas, en Pere Garros, en Carles Esplà, en Francesc Vinyes, en Martí Vilanova, en Manuel Masramon, els germans Fontbernat, en Ramon Xurriguera, el pintor Francesc Domingo, l'escultor Apel·les Fenosa, en Rafel Ramis, en Víctor Hurtado, els germans Badia... En Miquel Badia em va explicar que el dia dels Fets del 6 d'Octubre del 1934 ell estava amb 800 homes esperant ordres al teatre Tívoli de Barcelona i ningú no li va dir res. És estrany. Aquest capítol mai no l'he vist explicat enlloc.

— A París, també va tractar Francesc Macià...

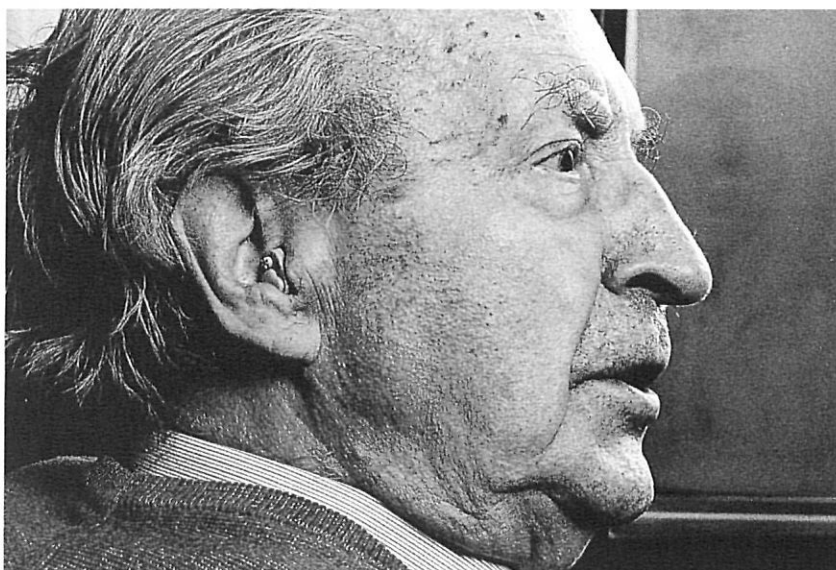
— Recordo que quan jo era molt jove i militava a Estat Català ja tenia

en Macià com a gran ídol. Ell estava desterrat a Brussel·les i un bon dia de l'estiu del 1930 va venir a París camí de Catalunya, on va intentar entrar d'estranguis, sense sort, perquè un cop va arribar a la frontera el van fer tornar enrere. Abans d'abandonar París, em va deixar els seus documents personals perquè els hi guardés. El vam hostatjar tres dies a la Casa de Catalunya, on li vam oferir un dinar. D'aquella reunió, en vaig fer unes fotos que van agradar molt a en Macià. Conservo una carta seva en què em demana que li'n faci còpies. Sempre he portat la càmera a sobre i he anat tirant fotos que encara guardo ben ordenades. També en vaig fer a en Hitler.

— Va conèixer alguna altra personalitat a París?

— Un dia estava assegut amb uns amics llegint el diari i veig que hi porta una fotografia de Francisco Franco. Justament quan l'estava mirant, vaig veure que s'asseia al meu costat algú que era clavat a ell. Era el seu germà Ramón, que acabava d'arribar a París sense ni un duro i que ideològicament se situava a la banda contrària al seu germà. El vaig convidar a sopar. Em va explicar que, si no fos per la seva mare, tractaria el seu germà de fill de puta. El seu pare va abandonar la família al Ferrol i va morir a Madrid sense que ningú se n'assabanes. A París, també me'n va passar una de bona relacionada amb Miguel Primo de Rivera. Jo era amic del *padre* Pinilla, de la Missió Espanyola. El general buscava un secretari particular de confiança, però sense ni la més lleu connexió amb els qui l'havien traït a Madrid, després dels set anys de dictadura. El *padre* Pinilla va pensar en mi de seguida perquè li havien fet gràcia uns versos meus que deien: «Des de petit / sempre he sentit / que Madrid / rima amb malparit». Va creure que jo era la persona adient. En Primo de Rivera, abans de decidir-se, volia rebre una carta meua autògrafa que faria examinar per un grafòleg per saber si jo li faria el pes. Vaig escriure-li immediatament una carta, però amb la mala sort que la devia rebre quan ja era mort. Quina llàstima! Hauria estat una bona experiència al costat de les que encara m'esperaven a la vida.

— *Després de la seva etapa a França, se'n va anar a Anglaterra?*

— Després d'estar quatre anys a París, me'n vaig anar a Anglaterra, on vaig estar vuit mesos aprenent l'anglès. Llavors em van cridar d'Olot perquè volien que anés a treballar de professor de francès i anglès a l'institut municipal de segona ensenyança que hi volien obrir, amb el patrocini de l'Estat. Hi vaig estar fent classes un any i mig, fins que el govern de Madrid es va quedar el centre i va canviar tots els professors. Vaig quedar penjat i em vaig preguntar què faria a partir de llavors. Com que sempre sentia parlar de Hitler, vaig decidir anar-me'n a Alemanya. Era el 1935.

— *Es va adaptar bé a la vida alemanya?*

— Sí. M'hi van tractar molt bé. Al cap de sis mesos de ser a Alemanya, em vaig matricular a la Universitat de Berlín a uns cursos de llengua i literatura alemanyes. Un any després, em van donar el títol de mestre d'alemany. Va ser un èxit, sobretot tenint en compte que quan vaig arribar a Alemanya només sabia quatre paraules en alemany.

— *A Berlín, va conèixer el periodista i traductor Eugeni Xammar?*

— Sí. Ell treballava a l'ambaixada espanyola, on ho passava molt malament, i ens vam fer amics de seguida. L'Eugeni Xammar havia estat molt amic d'en Josep Pla abans de la guerra espanyola. Molts anys més tard, diuen que en Xammar, que després de la guerra s'havia distanciat d'en Pla per raons ideològiques, va declarar que s'havia d'afusellar en Pla. La veritat, però, és que una de les poques vegades que ens vam veure quan ell va tornar a Catalunya va ser per anar a visitar en Pla un dia que no el vam trobar a casa seva. En Xammar va fer una mala fi. La seva segona dona el va deixar estar quan va haver aconseguit que possessin al seu nom tota la fortuna d'en Xammar.

— *De què vivia vostè a Alemanya?*

— Feia classes a jueus i enviava cròniques per a *La Publicitat*, primer, i *La Rambla*, després. Em pagaven poc: 25 pessetes per cada article. Sort que tenia el carnet de l'Associació de Periodistes Estrangers de Berlín i podia entrar de franc al teatre, l'òpera, el cinema... Aquest carnet també em permetia accedir a altres llocs privilegiats. Una vegada vaig entrevistar el cap de les Camises Pardes i ell em va demanar que les fotos

“

Quan em va detenir
la Gestapo a Alemanya,
em van fer creure
que em durien a Espanya
i m'afussellarien.

”

les féssim per partida doble: jo l'havia de fotografar amb la meua americana i ell m'havia de fotografar amb el seu uniforme. Per això ara puc ensenyar una fotografia en què apareixo vestit de nazi.

— *La seva estada a Alemanya va acabar malament...*

— Hi vaig estar des del juny del 1935 fins a l'abril del 1937, quan em va detenir la Gestapo i em van portar a la presó de la Corunya, on vaig estar dos anys i mig. Després em van dur a Olot, on em van deixar en llibertat provisional. Em van fer un consell de guerra a Girona. Com que van veure que no havia matat cap capellà i que no tenia res a veure amb els comunistes, em van retirar les acusacions. Però em van que-

dar pendents responsabilitats civils i no vaig tornar a tenir passaport fins al cap de molts anys. Jo era el ministre d'Assumptes Estrangers, l'intèrpret, de l'equip d'hoquei sobre patins més important de Girona i quan havíem d'anar a disputar un partit a l'estranger no hi havia manera que m'arribés mai el visat.

— *Després del judici, es va quedar a viure a Girona?*

— Sí. Des del 1940 he viscut sempre a Girona. Em vaig casar amb una senyora que havia conegut a la Corunya i vaig entrar a treballar al despatx de les Indústries Químiques i Tartàriques, de l'Ensesa, on vaig estar 37 anys, fins que em vaig jubilar. A part de treballar vuit hores cada dia a ca l'Ensesa, feia cinc hores de classe diàries i traduïa llibres per a l'editorial Destino o cartes per a diferents empreses, com la Torras Hostench, de la qual vaig ser traductor durant 40 anys. No parava de treballar i no em quedava temps per res. Gràcies a l'alcalde Ordis, al qual havia fet classes, el 1970 em vaig poder treure el certificat de penals que necessitava per presentar-me a Madrid a les proves per al títol de traductor jurat. Vaig anar a Madrid i vaig passar les proves de traductor jurat de l'alemany, el francès i l'anglès. Eren molt difícils. Deien que només les passaven tres o quatre de les més de cent persones que s'examinaven. A Girona, només tenim el títol jo i el meu fill, que no es dedica a traduir, perquè exerceix d'advocat.

Xevi Planas

